Sunipia hay Bulbophyllum?

Tiến sĩ Đinh Quang Diệp vừa gửi cho chúng tôi 2 tấm ảnh của một cây lan hiếm lạ tại vườn lan của một người ở Kon Tum.

Anh Diệp cho biết, cây này đã được lấy về từ núi Ngọc Linh và có lẽ là *Sunipia annamensis* (Ridl.) P.F.Hunt 1971, có tên đồng danh là *Bulbophyllum medioximum.*

Sunipia annammensis

Năm 2006, khi thành lập "Mục Lan Rừng VN từ A-Z", chúng tôi đã phải mượn hình ảnh trên Internet, phần vì những hình ảnh này nhiều khi không được chính xác cho lắm bởi vì có nhiều cây trông giống như nhau, cho nên chuyện nhầm lẫn cũng là thường tình. Chính các nhà chuyên môn nhiều khi cũng phải xem xét các cấu trúc của hoa hay các chi tiết về thân lá mới có thể xác định được.

Duyệt sơ qua trong số 7 cây ghi nhận tại VN, chúng ta thấy có 2 cây tương tự:

Ảnh: orchidspecies.com

Ảnh: orchid.unibas.ch

Tuy trong mục này chúng tôi có ghi: Phan Kế Lộc tìm thấy Sa Thầy, Kon Tum vào năm 1999-2000, nhưng không tìm thấy hình ảnh trong số cả ngàn tấm ông đã tặng cho chúng tôi.

Sunipia pallida (Aver.) 1999

Theo "Orchid flora of Vietnam: new discoveries and some of their characteristics" do Leonid Averyanov, Anna L. Averynova, Nguyễn Tiến Hiệp và Phan Kế Lộc công bố trên *Advances in Natural Sciences, Vol. 10, No. 3 (2009)* nói là cây này mới tìm thấy ở giẫy Trường Sơn, nhưng không có hình ảnh kèm theo và cũng không nói rõ chi tiết cũng như địa điểm rõ rệt.

Hình ảnh dưới đây chúng tôi ghi nhận trên Internet vào thời gian đó, nhưng đến nay không còn lại một chút dấu vết nào, dù rằng tên cây lan này đã được *The Plant List* công nhận. Có lẽ là một sự nhầm lẫn nào đó chăng?

www.xtbg.ac.cn

www.pinterest.com

Vội gửi 2 tấm ảnh kể trên đến tiến sĩ Leonid Averyanov để tham khảo, chưa đầy 30 phút sau ông đã cho biết đó chính là *Sunipia annamensis.*

Xin cám ơn anh Đinh Quang Diệp, người đầu tiên đã thu được hình ảnh cây lan này tuy rằng hãy còn thiếu sót phần thân lá.

Cho đến ngày nay, hình ảnh của những cây Sunipia trên Internet vẫn còn rất hiếm, có thể đếm được trên đầu ngón tay.

Trong khi tìm tòi các dữ liệu về những cây Sunipia, chúng tôi thấy có tin về một cây khác: *Sunipia rimanii* mọc tại VN, xin trích đăng nguyên văn như sau:

Trong đợt điều tra cây thuốc ở Kon Tum, chúng tôi có phát hiện loài Sunipia rimannii (H. G. Rchb.) Seid. Người dân địa phương gọi loài này là Đại bao tu mơ rông.

Ở Việt Nam đã công bố 7 loài: Sunipia andersonii (King & Pantl.) P.F.Hunt 1971; Sunipia annamensis (Ridl.) P. F. Hunt 1971; Sunipia grandiflora (Rolfe) P.F. Hunt 1971; Sunipia nigricans Aver. 2007; Sunipia pallida (Aver.) Aver. 1999; Sunipia racemosa (Sm.) Tang & F.T. Wang 1951; Sunipia scariosa Lindl. 1833. Trong số các loài thuộc chi Sunipia Lindl. nhiều loài được trồng làm cảnh, có loài Sunipia scariosa đã được công bố có tác dụng hỗ trợ điều trị khối u, chống viêm và chống kết tập tiểu cầu.

Bài báo này ghi nhận phân bố của loài Lan tu mơ rông (Sunipia rimannii (H. G. Rchb.) Seid.) ở Việt Nam. Đây là một loài mới thuộc chi Sunipia Lindl. ở Việt Nam. Loài đặc trưng bởi hai tràng bên hình gần tròn, chiều dài gần bằng rộng, mép tràng môi có khía răng nhỏ không đều. Sunipia rimannii (H. G. Rchb.) Seid. phân bố ở làng Ngọc Leng, xã Đăk Hà, huyện Tu mơ rông, tỉnh Kon Tum.

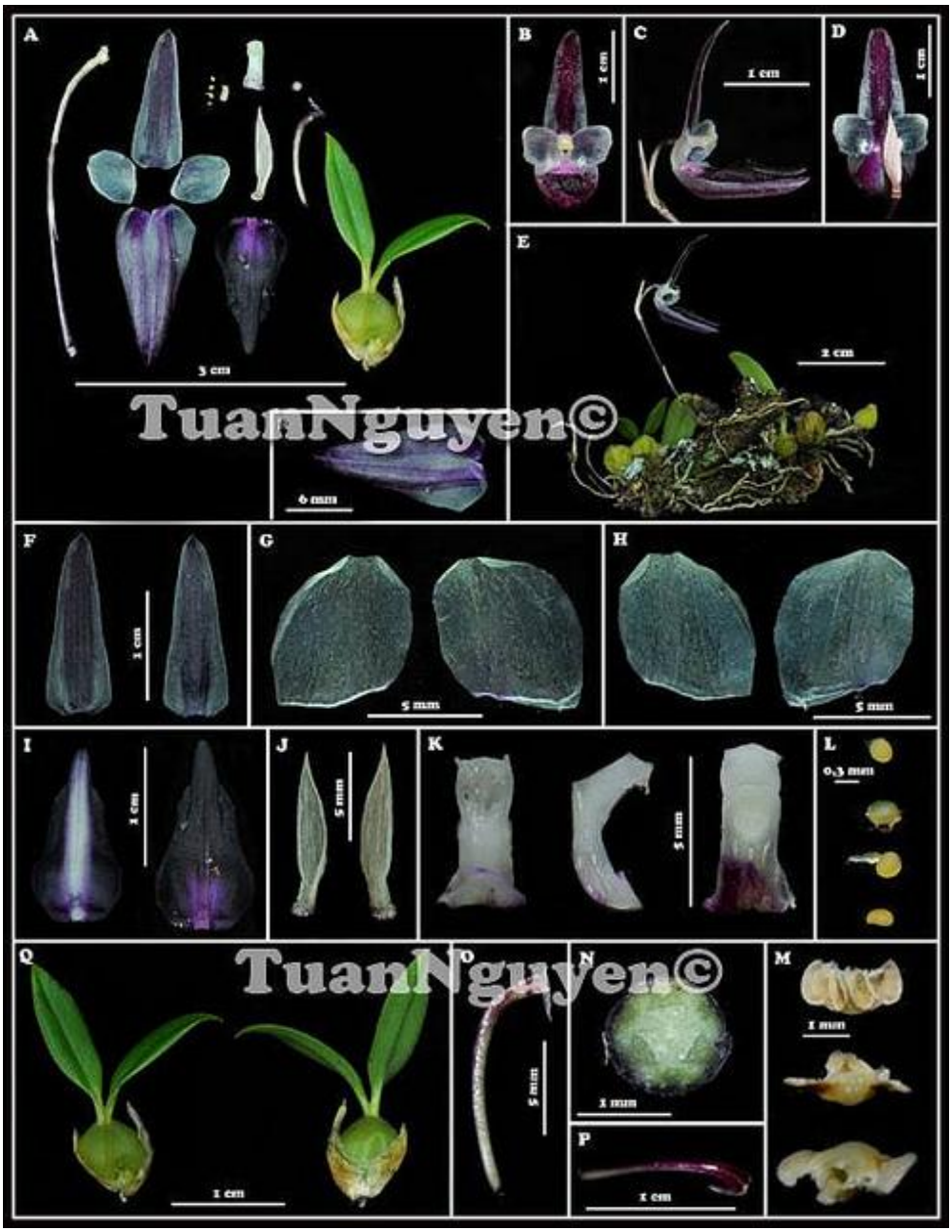

Hiện chưa có nghiên cứu về loài Lan tu mơ rông này, do vậy cần nghiên cứu về thành phần hóa học, tác dụng dược lý, giá trị sử dụng cũng như khả năng nhân trồng.

Sinh thái: Cây phụ sinh, trong rừng nguyên sinh thường xanh hay nửa rụng lá trên sườn núi đá vôi, ở độ cao 1600-1700 m. Mùa hoa vào tháng 12 đến tháng 02 năm sau.

Phân bố: Làng Ngọc Leng, xã Đăk Hà, huyện Tu mơ rông tỉnh Kon Tum. Đây là lần đầu tiên mô tả chi tiết bằng hình ảnh và đầy đủ bằng tiếng việt về đặc điểm thực vật, sinh thái và phân bố loài Sunipia rimannii có ở Việt Nam. Hơn nữa bài báo còn mô tả chi tiết một số bộ phận của loài này mà thực vật chí Trung Quốc chưa mô tả hay mô tả sơ sài như: Hai đài bên, tràng môi, trụ nhị nhụy, bao phấn, khối phấn và bầu.

Nguyễn Hoàng Tuấn, Bộ môn Dược liệu, Trường đại học Dược Hà Nội;
Email: tuandl50@yahoo.com

Nguyễn Sơn Hải, Đài truyền hình Phú Thọ

Summary: The Sunipia rimannii (H. G. Rchb.) Seid.; (Orchidaceae) collected from Dak Ha District, Kon Tum province is reported as a new record for the flora of Vietnam. S. rimannii can be distinguished from its closest ally by its petals suborbicular, ca. as long as wide, lip margins entire to slightly and minutely crenulate, lip margins partly distinctly erose-lacerate. Morphological redescription and illustrations are provided along with notes on distribution, ecology, phenology and conservation of the species.

Những cây lan thuộc loài Sunipia do Lindley thành lập vào năm 1826, Ione do Lindley thành lập vào năm 1853, đều có những cấu trúc giống như loài Bulbophyllum do Thouars thành lập trước đó vào năm 1822, vì vậy có nhiều sự nhầm lẫn nên toàn bộ các cây thuộc 2 loài này đã được chuyển thành Bulbophyllum.

Thí dụ như:

Sunipia nigricans nay là ***Bulbophyllum nigricans***

Ảnh: Leonid Averyanov

Ảnh: Leonid Averyanov

Sunipia rimannii thành ***Bulbophyllum rimannii***

orchidspecies.com

Sunipia andersonii đổi thành ***Bulbophyllum bifurcatoflorens***

orchidspecies.com

bluenanta.com

Sunipia grandiflora hay ***Ione grandiflora*** đổi thành ***Bulbophyllum lopalanthum***

Rv-orchidworks.com

orchidspecies.com

Nhưng cây *Bulbophyllum grandiflora* lại là một cây khác.

orchidspecies.com

Ngày nay, với những phương tiện kiểm nghiệm tối tân, các khoa học gia đã tìm thấy những sai lầm của những người đi trước, cho nên một cây lan được đổi từ loài nay sang loài khác là chuyện khá thông thường. Thí dụ như cây lan *Monomeria dichroma* quen thuộc với chúng ta:

Bùi Xuân Đáng

Thoạt tiên cây lan này được Rolfe tìm ra vào năm 1907.
Năm 1914, (Rolfe) Schltr. công bố với tên ***Monomeria dichroma***.
Năm 1933, (Rolfe) Gagnep đổi thành ***Ione dichroma***.
Năm 1984, Nguyen Tien Bân & Duong Duc Huyến đổi ra ***Sunipia dichroma***.
Năm 2014, Andre' Schuiteman và Ed. de Vogel lại đổi thành ***Bulbophyllum dichromum***.

Việc thay tên loài cũng làm cho chúng ta, những người chơi lan tài tử một đôi khi phải ngỡ ngàng bối rối. Nhưng may thay dù cho có đổi loài, đổi họ nhưng tên giống của cây lan đã được đặt ra vẫn còn được tôn trọng giữ nguyên, miễn là chúng ta còn nhớ. Khổ một nỗi là những tên như: gigantea, grandiflora, uniflora, multiflora, speciosa v.v... lại được dùng khá thông thường cho nhiều loài lan.

Cuộc đời đổi trắng thay đen, còn rất nhiều việc hệ trọng hơn thế. Thành phố mệnh danh là "Hòn Ngọc Viễn Đông" đã bị đổi tên, con đường mang tên danh nhân bị thay thế bằng tên của một kẻ cuồng tín gài bom sát hại dân lành cũng chẳng mấy ai quan tâm, xá gì vài ba cây lan lẻ tẻ.

Bolsa 30-4-2017